

УДК 811.161.2'282(477.43):821.161.2(091)

Борис Коваленко

ВІДБИТТЯ РИС ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ В РУКОПИСНІЙ СПАДЩИНІ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ РУКОПISУ «ЛІРНИКОВІ ДУМИ»)

Важливим джерелом історичного вивчення подільських говірок є автографи художніх творів письменників-подолян. У статті проаналізовано мовні особливості рукопису Степана Руданського «Лірникові думи». З'ясовано, що цикл поезій написано так званою ярижкою. Мова твору хоча й унормована, проте не позбавлена й діалектних рис. Подільський говірковий ареал виразно проступає на фонетичному та морфологічному рівнях.

Ключові слова: подільські говірки, фонетичні риси, морфологічні риси, Степан Руданський, «Лірникові думи».

Постановка наукової проблеми та її значення. Степан Васильович Руданський – український письменник другої половини ХІХ ст., а його творчість – видатне, новаторське й до певної міри етапне явище в історії української літератури. Він відомий як автор гуморесок, ліричних пісень, балад, байок і перекладів російських, західнослов'янських і античних поезій.

Велику увагу Степан Руданський надавав записам подільських пісень, казок, оповідань та легенд. Саме на основі зібраних легенд та переказів він створив 1856 року цикл поезій, названий у першій редакції «Лірникові думи», а в другій – «Байки світові в співах».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Справжній поціновувач поета І. Франко зазначав, що Степан Руданський «належить, без сумніву, до найбільш талановитих українських поетів серед тих, що появилися по смерті Шевченка» [7, с. 219], проте на кінець ХІХ ст. далеко не вся рукописна спадщина була розшукана, про що свідчить його ж стаття, надрукована у «Зорі», в якій йдеться про те, що «...д. Ш[ейковський] зве Руданського, тоді ще студента медицини в Петербурзі, звісного в літературі ледве з двох-трьох віршів, знаменитим, а його поему «величественною», ... Руданський в Петербурзі написав якусь поему чи цикл віршованих оповідань п[ід] з[аголовком] «Лірницькі думи», що твір сей обнимав щонайменше п'ять частей, з котрих кожда мала по 10 або й більше розділів, значить, міг містити в собі 50 або й більше оповідань, котрих тема взята була з народних уст, і що д. Шейковський мав сей твір у руках, дуже його вподобав і виписав з нього одне оповідання» [8, с. 268]. Далі І. Франко зауважує, що з того часу (з 1861 р. – Б. К.) про «Лірникові думи» жодної згадки немає, вони не були надруковані, а знати про них може лише д. Шейковський, і підсумовує, що «„Лірницькі думи“, котрі коли б віднайшлися, певно, мали би велику вартість, коли вже не поетичну, то бодай етнографічну» [8, с. 268].

Дійсно, вперше уривок з поезії «Лірникові думи» надрукував у своїй праці «Опыт южнорусского словаря» (1861) К. Шейковський. У передмові до словника він зазначав, що тут буде вміщено найбільше приказок, прислів'їв, загадок, пісень, забобонів, замовлянь та заклинань, які зберігають народну мову і яку автор вважає основним джерелом своєї праці. Іншими джерелами він називав словники, твори художньої літератури та рукописи. «Что касается до рукописныхъ сочинений на южнорусскомъ языкѣ, то мы пользовались сочинениями г. Руданскаго и не многими г. Свидницкаго», – зазначив укладач, сподіваючись, що ні Руданський, ні Свидницький не будуть нарікати на те, що «въ моемъ словарѣ появились въ первый разъ въ печати отрывки изъ нѣкоторыхъ сочинений ихъ» [5, с. XVI].

Пояснюючи слово *бусел*, К. Шейковський пише: «По легендѣ, извѣстной у подолянъ, птица эта произошла изъ человѣка. Считаемо умѣстнымъ привести здѣсь отрывокъ, относящійся къ этой птицѣ, изъ вполнѣ-народной и величественной поэмы знаменитого г. Руданскаго «Лірныкові Думы». Замітимъ мимоходомъ, что народныя вѣрованія здѣсь уже измѣнены подъ вліяніемъ христіанства». Далі упорядник розмістив розлогий уривок, зазначивши: дума п'ята – X–XI. Саме цей уривок наводить у своїй статті І. Франко.

Отже, зусиллями І. Франка думи були віднайдені і вперше надруковані в журналі «Зоря»: 1895 рік: № 21, с. 406–409; № 22, с. 424–429; № 23, с. 453–455; 1896 рік: № 1, с. 7–8; № 8, с. 144–146; № 12, с. 231–233; № 13, с. 250–252; № 14, с. 270–273. З того часу «Байки світовії (Лірникові думи)» неодноразово були надруковані, однак мовні особливості, які є маркером ідіостилю Степана Руданського, у тих виданнях знівельовані. З цієї причини ми обрали матеріалом дослідження рукопис «Лірникові думи», який зберігається у відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Мета нашої розвідки – з'ясувати мовні особливості «Лірникових дум», зокрема виявити, якою мірою відбилися говіркові явища в поезії Степана Руданського.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. «Лірникові думи» – це поетична переробка народних легендарно-апокрифічних переказів про виникнення світу і походження життя на землі. У «Преслів'ї» до твору Степан Руданський зауважував: «Як писав я в співах світовії байки, то три речі мав я собі на умі. Перша – в кожній оповідці затримати силу людської змислової утвори, а для того кожду оповідку розказати так, як вона мені була розказана. Друге – відшукати нитку межі тими різними уривками, котрі мені то сям, то там удалось позбирати, і, наскільки можна, споїти в їдну співу. Третє – дати певний склад для тих хибких народних оповідань, для котрих народ не придбав іще складу і, може, й не придбає. І певно, що хто тільки чув коли

від людей тії оповідки, той і по їдних співах завважить, наскільки і я витримав свою нележку задумку. Але святий тее знає, чи багато в нас таких найдеться! На наше нещастя, наші молодії паничі іще з того часу, як перший раз заглянуть у школу, уже напинають забувати і свою мову, і своїх людей. І то ще добре, як котрий, скінчивши школи і натягнувши чужий жупан, занесе з собою на чужий край кілька рідних пісень, а то звичайно з них виходить ні родині свічка, ні Москві огарок. А все-таки надіюсь, що хто-небудь і із таких захоче дати голос на мої „Світовії співи”...» [6, с. 580].

Степан Руданський для написання циклу поезій використав «ярижку». Серед правописних особливостей рукопису виокремимо:

1. Звук [i], а також йотований [i] письменник передавав буквою **и**: «А тымъ часомъ на *Голгофи* Хрестъ угрунтували И на нему Хрыста Бога Страшно *розипнялы*»¹, сполучник (частку) **і**, прийменник **із** в аналізованому рукописі послідовно передано буквою **и**: «И подякуваты вмие Да й наробытъ гора!... Разъ, весною, прылетили Бусли *изъ-за* мора». Букву **і** послідовно фіксуємо лише перед **й** та йотованими: «Выйшовъ архырей поихавъ Паны *розійшылся*! Коло старцивъ тилько прости Люде осталыся».

2. У творі звук [u] позначається буквою **ы**, зрідка – **е**: «И молывся ... и *кровавый* Зъ него пить котывся Ажъ *опивночы* зъ *жыдамы* Іуда явився»; «Той горбатый изигнувся Той старый *схелывся* Въ того раны по всимъ тили Въ того ротъ скрывывся».

3. Звук [e] позначається літерами **е**, **и**, а йотований [e] – буквою **е**: «И *кладе* винъ ихъ пидъ браму Бога пидіймае Пидіймае и *хрестъ* тяжкій *Несты* *помагае*». Букву **є** Степан Руданський не використовував.

4. М'якість приголосного перед [o] передано звукосполученнями **ьо** та **іо**: «Ще пидъ вечеръ, Якъ ударытъ *сьомая* година Ожывытсь на мынутку Бидна бульварна»; «А вы, люде не хотили Въ раю шануватысь Теперь мусыте *сліозамы* Хлиба дороблятысь»; «И злывалось ясне небо Зъ темною *земліою* А за небомъ спочывало Сонце надъ водою».

5. Літери **ъ**, **ь** у мові дум виконували функцію сучасного апострофа: «Кругомъ церкви на *подвиры* Трава зеленіе Тилько каминь край дзвыныци Зкругляный билі». Літеру **ъ** за традицією писали в кінці слів після приголосних: «*Тамъ въ* ту пору *прынисъ* бусель Калыточку *злата!*... *Отъ* така-то, добри люды! Зъ буслямы работа».

6. Уживання [сч] замість [шч]: «И въ минути той *исчезнувъ* Въ мори пидъ водою Найшовъ бездну бере землю Правою рукою»; «И *счаслыва* ему була Дальная дорога У минути винъ зъ землею Выйшовъ передъ Бога»; «И *кровавый* мисяць сходытъ Сумно поглядае Якъ той батько *несчаслывій* Шо сынивъ ховае».

7. Паралельне вживання префіксів *роз-* і *рос-*, прийменника з і с: «И взявъ Господь туо землю Ходытъ *розсивае* А Сатанаиль невдячный

¹ Тут і далі приклади подаємо за : С. В. Руданський. Співомовки. Байки світовії (Лірникові думи) // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 63. – Од. зб. 13. – С. 74–213.

Думоньку гадає»; «Ты *роскрыйся*, розвернися! Темная безодне! Беру землю въ имя свое И въ имя Господне»; «И говорытъ: „Ты *роскрыйся* Темная безодне Беру съ тебе теперъ землю Во имя Господне”»; «И въ години повернулись Змію *роказалы* Шо у раю край дороги Адамъ зъ Евой спалы».

8. Етимологічне [m'c'a] Степан Руданський передає буквособполученнями -*тця*, -*ця*: «Ще пидъ вечиръ, Якъ ударытъ съомая година *Ожывытця* на мынутку Бидна бульварна»; «И престоломъ було небо Невыдыме намы И то небо въ насъ хрыщенихъ *Зветця* небесамы»; «Быдни люды! Хто ихъ выдивъ Серце каминило вси обшарпани обдерти Ажъ *свтыця* тило»; «И та рыба держытъ землю И якъ *стрепенетця* И застогне земля наша И вся *затрасетця*».

Серед говіркових особливостей «Лірникових дум» фіксуємо такі ознаки:

I. Фонетичний рівень. Ненормативне вживання наголошених і ненаголошених голосних: «Коло ныхъ двома возамы Сталы *пелепоны* И розклалы на папери Пысани иконы»; «Тра щобъ жинка чоловіка Лышь могла кохаты... И роздумавъ – и ребро ставъ ливее *ломаты*»; «Ему душно!.. Йде до ричкы На *беригъ* сидае Схылывъ голову на руку И думу гадає!»; «И зъявылось пять чортякивъ!.. Адамъ уतिकаты!.. А воны давай вси разомъ *Пазюри* мачати»; «А *дйавылъ* тому й радый Шо Адамъ скопае То винъ за ничъ въ-верхъ травую *поперевыртае*».

Звук [o] в ненаголошеній позиції зазнає звуження, отже, наближається до [y], утворюючи так зване *укання*. Щодалі на захід, зазначає Ф. Жилко, то *укання* виступає більш виразно [3, с. 125]. Поодинокі випадки цього явища фіксуємо в рукописі: «Каже збыты *домувыну* Да и грибъ копаты!... Скоро сынъ сюда Давыдивъ Прыйде умыраты».

Досить помітним явищем є випадання звука або групи звуків у середині присудкового слова *треба*: «И земля землею стала Тилько посвятыты!.. Но и ничка наступала *Тра* було спочыты»; «И рыдаты пересталы *Тра* було забуты, Бо вмырлого, якъ то кажуть Зъ гробу не вернуты».

Дієслова II дієвідміни в 3-ій особі однини в українських діалектах звичайно зберігають флексійний [-m']. Відмінності між діалектами в цій формі найчастіше виявляються в тому, що в одних із них флексійне [-m'] зберігає свою м'якість, а в інших він зазнав ствердіння [1, с. 133]. Стверділий кінцевий [-m'] виступає характерною ознакою подільських говірок, наприклад: «И надъ тою команшвою Тилько храмы Божи Якъ якіи великаны *Стоятъ* на сторожи»; «И високо на повітре Верхы пидіймають И хрестамы золотымы Якъ зорамы *сяють*»; «И въ будивли того храму Слугы *прожывають* И по коліи святому Службу *видбувають*»; «Та и ти якъ девять *вдарытъ* Бульваръ *покыдають*!.. А вси решта – килька тысячъ Носа не *являють*»; «Но даремне!.. Гришни люде того *невважають* *Пьютъ*, *гуляють* *розбывають* Бога *прогнивляють*».

У подільських говірках відповідно до *a* з *ę* (▲) після губних виникає перед *a* після приголосного [м] звук [н] [3, с. 125]: «Повернувся сынъ додому Вся *симня* встричае А Адамъ посередь хаты Духъ свій испускае».

Форми числівника *один* з початковим рефлексом *ї*: «У *идного* криви руки Той ноги не мае Той *идно* лышь око мае И то выплывае»; «И що небудь зъ раю дайте Батько умырае!... А *иденъ* изъ херувимивъ Ему отвичае...». Рядом варіантів представлений у діалектах числівник *чотири*, що відбито й у рукописному тексті: «Та школяри бидни диты Сырдытой доли Пройдутъ надень *штыре* разы Дорогу до школы»; «Знаешь рыбу, шо на соби Цилый свить трымае Тая рыба стрепенулась *Штыре* разы мае». Як зауважують мовознавці, фонетично видозмінені форми числівників *їден*, *штыри* і похідні від них визначають особливість подільських говірок [1, с. 217].

Для текстів Степана Руданського характерна твердість приголосного [р]: «И высоко на повитре Верхы пидіймають И хрестамы золотымы Якъ *зорамы* сяють»; «Покры выгулькнувъ изъ *мора* Змыло все водою И явився винъ до Бога Зъ голою рукою»; «Пры дорози два садочки, Шо вбырають очы Иденъ *прамо* наполудень Другий къ полуночы»; «И працюе и *горуе* Адамъ середь поля»; «И задумавъ Богъ Давыда До путя привесты *Нарадывся* купцемъ дальнымъ Ставъ товары везти». Однак слід зауважити, що в рукописі трапляється і м'який [р'] на місці нормативного [р]: «И говорытъ: „Ты роскрыйся Темная безодне Беру съ тебе *теперь* землю Во имя Господне”»; «И по свити билимъ тыхо Тилько воронъ краще Тилько *витерь* повивае И жалобно плаче».

Збереження м'якості шиплячих та африкат – характерна риса консонантизму південно-західних говірок. У «Лірникових думках» майже послідовно кінцеві шиплячі зберігають свою давню м'якість: «А тепер избытый Ты *биліешь*, трупомъ тлієшь Ничымъ непокрытый»; «Та и ти якъ девять вдарытъ Бульваръ покидають!.. А вси решта – килька *тысяч* Носа не являють»; «У *идного* криви руки Той ноги немає Той *идно* *лышь* око мае И то выплывае»; «Тилько знаємъ що въ тимъ неби Ангелы литалы И святіи писни Богу День и *ничь* спивалы»; «*Лышь* медведи, свыни, кони И кроты не булы Та ще боцюна не було Скойкы и камбулы».

Визначальною рисою подільських говірок діалектологи називають відсутність подовжених приголосних в іменниках середнього роду II відміни: *волося*, *бадиля*, *зіля*: «Бидна кистко земляная! Якъ *жытя* ты брала? Чы тебе вогонь выводывъ Чы земля рожала?»; «Много въ Камянци народу Та *жытя* немає И видъ *раня* до *смерканя* Камянець дримае»; «И пройшла для ныхъ мынута Першого *коханя* И прынисъ Адамъ для Евы Яблукъ на *снуданя*...»; «И помигъ Господь небесный Поле ископаты И узявъ Адамъ *насиня* И ставъ засиваты».

II. Словотвірний рівень.

Уживання прикметниково-прислівникового суфікса *-ішч-* для вираження вищого та найвищого ступенів порівняння замість суфікса *-іш-*: «Купецъ каже: „Я зъ Ягыпту *Найяснищій* цару Но пры соби на сую пору Не

маю товару”»; «Щобъ иденъ сынъ бувъ найкращій Другій *найсьльнищій* А щобъ третій сынъ у него Бувъ *найрозумнищій*». Виникнення цих форм мовознавці пояснюють аналогією до форм *вищій, кращій* тощо, але вони могли з’явитись і внаслідок дисиміляції *ш > ч*: *-ѡиш-* (через асиміляцію до наступного *ш*), *> -ѡиш > -ішш-*, а далі через дисиміляцію *> -ішч-* (орфогр. *-іщ-*) [2, с. 221].

Широко знане в подільських говірках уживання дієприкметникового суфікса *-ан-* у віддієслівних прикметниках замість суфікса *-ен-*, наприклад: «И все мисто комашнею Къ скали прыпадае Нибы *згубляного* счастья На нии шукае»; «Кругомъ церкви на подвирьи Трава зеленіе Тилько каминь край дзвинуыци *Зкругляный* биліе».

Уживання суфікса *-ачк-* замість нормативного *-ечк-* у слові *сонечко*: «И сто тысячъ пидійнялось Зъ бездны полетило Полетило понеслося Де *сонячко* сило».

Прислівникові форми на *-о* відповідно до нормативних на *-и*: *тільки, скільки*: «Выйшовъ архырей поихавъ Паны розійшлыся! Коло старцивъ *тільки* прости Люде осталыся»; «Тилько знаємъ що въ тимъ неби Ангелы литалы И святіи писни Богу День и ничь спивалы»; «Якъ насыплешь *тільки* злота Шо вси мои люде Наберутся *килько* зможуть То твій палаць буде».

Непоследовне вживання прислівникових форм на *-е* відповідно до нормативних на *-и*: «И знявъ Господь зъ себе рызу И махнувъ направо И якъ маку ризныхъ птахивъ *Всюде* залитало. Махнувъ вливо и на дыво *Всюды* гадъ завылась Розстелывъ на землю рызу Звирына зъявылась».

III. Морфологічний рівень.

У формах прикметників, займенників та числівників фіксуємо закінчення *-ій* замість *-ий*: «Такъ порою й чоловіка Докы сылу мае *Всякій* любытъ и витае *Всякій* поважае»; «До початку сего свита Ще до чоловіка На престоли Богъ *велькій* Жывъ ись передъ вика»; «Пры дорози два садочки, Шо вбырають очы Иденъ прамо напрудень *Другій* къ полуночы»; «И вона ще була въ раю якъ господь явывся И на нюю на лукаву *Першій* гнивъ излывся»; «И разъ *першій* стрыпынется Свить весь затрасется И земля вся надокола Зъ небомъ розирвется».

У формах прикметників трапляється закінчення *-ий (-им)* замість *-ій (-ім)*: «И задумавъ Богъ Давыда До путя прывесты Нарадывся купцемъ *дальнымъ* Ставъ товары везти».

Як зазначають дослідники, «у південно-західних діалектах іменники типу *люди, гости* в родовому відмінку множини здебільшого мають закінчення *-ий*» [1, с. 210]. У рукописному тексті «Лірникових дум» у таких словах також вживається ця флексія та її варіант *-ій*, наприклад: «Много *грошій*, купче, маешь Въ тимъ надію маю Лышь чы будемо сватамы того я не знаю».

Закінчення *-е* в лексемі *люди*: «Выйшовъ архырей поихавъ Паны розійшлыся! Коло старцивъ *тільки* прости *Люде* осталыся»; «Тамъ навикъ змія палытся И палытысь буде И изъ нею вси чортякы И гришніи *люде*».

Однак слід зауважити, що поряд із флексією *-e* фіксуємо нормативне закінчення *-и*: «Быдни *люды!* Кто ихъ выдивъ Серце каминило вси обшарпани обдерти Ажъ свитыця тило»; «Осталыся прости *люды* старцивъ обдильлы».

Лише зрідка в рукописах дум фіксуємо закінчення *-e* в іменниках середнього роду II відміни в називному й знахідному відмінках однини: «И высоко на *повитре* Верхы пидіймають И хрестамы золотымы Якъ зорамы сяють».

У XIX ст. в обох варіантах української мови зафіксовано ненормативні форми орудного відмінка однини іменників I відміни із закінченням *-ою* замість *-єю* (*діжою, душою, землею, зорьою, славутицьою*) [4, с. 149]. В автографі переважає нормативна флексія: «И счаслыва ему була Дальная дорога У мынути винъ зъ *землею* Выйшовъ передъ Бога». Однак у поодиноких випадках фіксуємо й закінчення *-ою*: «И злывалось ясне небо Зъ темною *земліою* А за небомъ спочывало Сонце надъ водою». Зауважимо, що трапляються випадки, коли в рукописі зафіксована нормативна флексія *-єю*, а в академічному виданні творів поета – ненормативна *-ою*, і навпаки, порівняймо: «И говорытъ Господь Ною „Сину вирный Ною Ты готуйся! Все кинчилось! Кара над *землею*”» (у рукописі) – «I говорить господь Ною: „Сину вірний, Ною! Ти готуйся – все кінчилось! Кара над *землею!*”» (в академічному виданні) [6, с. 240]; «Вода сплыла. Ной остався, Выйшовъ-подывився И заплакавъ надъ *земліою* Й Господу молився» (у рукописі) – «Вода сплила; Ной остався, Вийшов, подивився I заплакав над *землею*, Господу молився» (в академічному виданні) [6, с. 245].

Від ряду іменників колишніх *-ā-, -jā-* основ у різних українських говірках, зокрема й подільських, фіксуємо форми родового відмінка множини із флексією *-ів*, що виникла під впливом *-ī-*основи. Уживання цієї флексії замість нульової у формах родового відмінка множини іменників жіночого роду I відміни – звичне явище в подільських говірках, наприклад: «И зачавъ людей збыраты Звирыну и птахивъ Ризныхъ гадивъ, ризныхъ *жабивъ Рыбъ и черепахивъ*»; «А тымъ часомъ люде стали *Штукивъ* добыраты И увсюды коло ставу Млены будувати».

З особливостей мови Степана Руданського, які з погляду сучасних норм сприймаємо як діалектизми, можна назвати форму родового відмінка однини (*-а*) іменників чоловічого роду II відміни. У рукописі дум фіксуємо колишню форму родового відмінка однини *ǫ-*основ, наприклад: «До початку сего *свита* Ще до чоловіка На престоли Богъ великій Жывъ ись передъ *вика*»; «И чуть дыхае й говорытъ: „Сыне вирный сыне! Пиды сыну на край *свита* выйды въ небо сыне”»; «Ни почому для ныхъ были Горы и долины *Лиса* гнулысь пидъ ногами Якъ тонки былины».

У давальному і місцевому відмінках однини прикметників та неособових займенників жіночого роду наявні звичайні усічені закінчення з опущеним [*й*]: «А на *церкви святи* баня Ныжча тои бани Прыгадуе хрыста Бога Въ води въ *Йордани*»; «На *ни* била нова свитка Крамна спиднычына

Фартушокъ крамный чорненькій Била сорочина»; «И сказавъ Господь *ти рыби* Землю пидператы Щобъ земля на своимъ мисти Все могла стояты»; «И теперъ у *кажди церкви* Писни ти знайдутся И ти писни – Царъ Давыда Псавтырою звуться».

Приголосні [d], [m], [z], [c], звукосполука [st], як відомо, уже в найдавніші часи переходили у відповідні шиплячі: д → дж; т → ч; з → ж; с → ш; ст → щ. Ці рефлексі збережені в сучасній українській мові, зокрема в літературній і в багатьох говорах: *ходжу, прошу, ненавиджу* тощо. В аналізованих текстах натрапляємо на форми, де чергування відбулося, але фонему [дж] замінено фонемою [ж], що характерно, на думку С. Бевзенка, для полтавських, південнокиївських і середньочеркаських говірок [1, с. 71–72], наприклад: «Спитъ цариця не проспытсѧ Давыдъ *похожае Похожае* поглядае И пысьмо чытае»; «*Хожу блужу* коло дому И ридни не бачу Тилько неньку проклинаю Тилько долю плачу».

У подільському ареалі звичною є форма *мні* замість нормативної *мені*: «Болять крыжи, болять руки, Голова неможе; И сказавъ винъ издыхнувши: „Поможы *мни* Боже”».

У подільських говірках досить часто вживані злиті форми минулого часу складеного типу, що є поєднанням основної складової частини колишнього перфекта (дієприкметника) з допоміжним дієсловом у скороченому, zdeформованому вигляді: *казали-сьти, приніс-ем*. Такі форми фіксуємо й у думках Степана Руданського, наприклад: «Ты *трымавъ-ысь, пидпыравъ-ысь* А тепер избытый Ты биліешъ, трупомъ тліешъ Ничымъ непокрытый».

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз рукопису «Лірникові думи» Степана Руданського дозволяє зробити висновок про те, що мова твору зазнавала впливу говорів, зокрема подільського, який виразно проступає на різних рівнях: фонетичному, словотвірному й морфологічному. Перспективним вважаємо подальше опрацювання автографів письменника, яке надасть можливість дослідити його ідіюстиль у контексті подільського говору.

Список використаної літератури

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – 246 с.
2. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору) / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Закарпатське обл. тов-во, 1960. – 415 с.
3. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. – К. : Рад. шк., 1955. – 315 с.
4. Матвіяс І. Г. Взаємодія східноукраїнського й західноукраїнського варіантів літературної мови (словозміна) / І. Г. Матвіяс // Культура слова. – 2011. – Вип. 75. – С. 148–156.
5. Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковскаго. Въ четырехъ томахъ. Томъ первуй : А–З. Выпускъ первуй : А–Б. – К., 1861.
6. Руданський С. В. Співомовки. Переклади та переспіви / Степан Руданський – К. : Наук. думка, 1985. – 638 с.
7. Франко І. Я. До студій над Ст. Руданським / І. Я. Франко // Франко І. Зібр. творів : у 50 т. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 28. – С. 219–222.

8. Франко І. Я. Забуті вірші Ст. Руданського / Іван Франко // Додаткові томи до зібрання творів у 50 томах. – К. : Наук. думка, 2008. – Т. 53. – С. 268–269.

Коваленко Борис. Отражение черт подольского говора в рукописном наследии Степана Руданского (на материале рукописи «Лирниковы думы»). В статье проанализированы языковые особенности рукописи С. Руданского «Лирниковы думы». Этот цикл поэзий написан так называемой «ярыжкой». Язык «Лирниковых дум» не лишен диалектных особенностей. Подольский диалектный ареал выразительно прослеживается на фонетическом и морфологическом уровнях.

На фонетическом уровне, в частности, имеются следующие особенности: ненормативное употребление безударных гласных (*хрищених, ломати, беріг, пазюрі, діявил*), явление *укания* (*домувина*), диспалатализация *t* (*стоят, проживають*), вставные согласные *л, н* после губных, диалектные формы имен числительных (*іден, штири*), твердость согласного *р* (*зорами, морами*), отсутствие удвоения согласных в именах существительных среднего рода II склонения (*волося, бадилля, зіля*). На морфологическом уровне прослеживаются такие диалектные черты: употребление суффиксов *-ишч-* (*найяснищій, найсьльнищій*), *-ан-* (*згубляний*), в одиночных случаях фиксация окончания *-ою* вместо *-ею* (*земльою*), употребление флексии *-ів* вместо нулевого окончания в формах родительного падежа множественного числа существительных I склонения (*жабів, черепаків*), форма родительного падежа единственного числа существительных мужского рода II склонения на *-а* (*ліса, світа, віка*), в дательном и предложном падежах единственного числа для имен прилагательных и неличных местоимений женского рода характерны усеченные формы окончаний с опусканием *й* (*на церкві святи, у кожди церкві*), употребление форм типа *тримав-ись, підпирав-ись* и др.

Ключевые слова: подольский диалект, фонетические черты, морфологические черты, С. Руданский, «Лирниковы думы».

Kovalenko Borys. Reflection of Podillian Dialect Features in the Manuscript Heritage of S. Rudanskyi (the Case Study of the Manuscript «Lirnykovi Dumy»). The article analyzes the linguistic peculiarities of S. Rudanskyi's manuscript «Lirnykovi dumy» («Lyrists' ballads»). The author argues that this cycle of poetry is written in the so-called «yaryzhka-style» and involves certain colloquial features. Podillia dialectal areal can be clearly recognized on the phonetic and morphological levels in the lyrics. The study reveals at the phonetic level: non-normative usage of the unstressed vowels (*хрищених, ломати, беріг, пазюрі, діявил*), the phenomenon of «ukannia» (pronouncing sound [u] instead of [o] in the words like *домувина*, dispalatalization of [t] -*т* (*стоят, проживають*), inserting consonants [l; n] after labial, usage of dialectal forms of numerals (*іден, штири*), hard consonant *р* (*зорами, морами*), absence of doubling of consonants in neuter nouns of second declension; on the morphological level: usage of adjective-adverbial suffix *-ишч-* (*найяснищій, найсьльнищій*), usage of participial suffix *-ан-* (*згубляний*), in certain cases the ending *-ою* is used instead of *-ею* (*земльою*); usage of flexion *-ів* instead of zero flexion in the forms of genitive case of plural nouns, female gender of the first declension (*жабів, черепаків*), genitive case-form of masculine nouns, ending in *-а*, singular form of the second declension (*ліса, світа, віка*), in the dative and prepositional cases of adjectives and impersonal pronouns of the female gender singular are characterized by truncated forms of endings (omission of final *-й*, for instance, *на церкві святи, у кожди церкві*), usage of forms *тримав-ись, підпирав-ись*, etc.

Key words: Podillian dialects, phonetic features, S. Rudanskyi, «Lirnykovi dumy» («Lyrists' Ballads»).